

Te Pipiwharaua, He Kupu Whakamarama.

NAMA 31.

GISBORNE.

HEPETEMA 1900.

TE PIPIWHARAUOA.

He kupu whakamarama tuarua nei a matou ki nga kai-tautoko o ta tatou manu. I tae mai te reta a tetahi kaumatua he tono mai kia panuitia ana korero i tuku mai ai, he whakatu mai hoki i te riri o etahi tangata o tona takiwa ki te kore o a ratou korero i tuku mai ai e tangia. Tirohia te Ture 4 o TE PIPIWHARAUOA. E kore rawa e taea e matou te ta nga korero ka oia e tukua mai ana e nga hoa Maori. Ko te nuinga o aua korero hei whakakapi noa iho i te Pepa, kaore he painga ki te iwi nui. Mehemea e taia ana e matou kua kore e uru nga korero o tawhiti, me era atu korero e hiahia ana matou kia rongo te iwi. Kia mohio te tangata, ahakoa he pai ana korero ki tana whakiaaro iho, otira kaore pea he painga ki te iwi nui. I tuhi mai te tangata naana nga kupu whakawehiwhi ki a matou kia kuaa nga korero tupapaku e panuitia, otira na tatou tangata ano i tuhi mai te matenga o tetahi pakeha tiaki whare wai-piro, me ona tangi ano mo taua pakeha! Ka panuitia e matou nga korero e pai ana ki ta matou whakaaro, e whakawehiwhi ana matou ki nga tangata kua tuhia nei a ratou korero — he nui rawa te pai. Kia poto te korero, kia poka tata, kua e taiawhi. E te iwi, kia manawaru ki nga koha o ta koutou mokai.

Kua tae mai ano he pukapuka whakautu mai i te kore e tae atu o te Pepa ki etahi tangata. Ehara i a matou anake tenei he. Ki ta matou whakaaro mauria ai e etahi tangata nga Pepa a etahi atu tangata. Me ki atu ki nga kai-taki o nga Pou-tapeta kia puritia a koutou Pepa, me whakautu mai ranei he tangata tika hei tukunga toputanga atu i nga Pepa.

Ko te *awhi whereo* ehara i te mea hei whakawehiwhi i te tangata, engari hei whakamarama kia tuku mai ana hua kareao hei whangai i ta tatou manu. E kua ana he hau ta te Moa tana kai, — i ngaro noa i te mata o te whenua! E te iwi, ka ngaro a TE PIPIWHARAUOA ka pera me te Moa, ki te kai i te hau,

engari hei te hua paura tonu o te kareao, totopu ana te horomanga. Ma te kaha o te whangai a te iwi i ta tatou manu e hohoro ai te mahi o ona parirau, ka ngoto ai hoki tana tiro ki roto ki te taringa. Ki te kore e tukua mai he whangai i te mea kua rua nga takainga i te Pepa ki te *awhi whereo* ka mutu te tuku atu, ka mohio hoki matou kaore he hiahia o te tangata ki te Pepa.

HE PONO RANEI?

No Otiautahi tetahi korero tipua. I tae he pukapuka, he mea tuhituhi ki te mihini panapana, ki a Takuta Kereitana, he tono na tetahi tangata, kaore te ingoa i tuhia, ki a ia kia rongoatia kia mate tetahi wahine turoro e haere ana ki a ia. Ki te mate taua wahine ka tukua atu ki te takuta e £200. Ko te pukapuka tuarua he akiaki; ko te pukapuka tuatoru he mea atu ki te takuta kua pai rawa a Mihi S — a kaore i te rongoatia e ia kia kaha rawa te mate. Na konei ka mohio te takuta ko Mihi Taihi (Mrs. Stycbe) te wahine e tonoa ra ia kia patua; whakina ana e ia ki te tumuaki o nga pirihiimana. Ko te tane tonu a taua wahine te mea i whakamaua. I kitea hoki rite tonu te tuhituhi a te mihini i roto i te tari o taua tangata ki nga tuhituhi o ng. pukapuka ki te takuta, ahakoa i takikinoitia e taua tangata te mihini, i kua e ia i taku. Tiro nui atu te kai-ngakau o taua wahine ki tona tane. I te hopukanga i tona tane i tohe ia kia mauria tahitia raua ki te whare-herehere a, inaianei kei te ahua pirangi taua wahine i te kaha rawa o tona ohomauri. Kua tukua ma te Hapitimi Kooti e whakawa tenei hara e kitea ai te tika te he ranei.

Mehemea ana he tika te whakaaro o tangata nei ki te patu i tona wahine, te take tonu — e kore e pa mamao atu — he wahine ke kua uru kei roto i ona whakaaro.

HE HUIHUINGA EKARA.

(Na APIRANA T. NGATA. M.A., LL.B.)

Tenei kua rongu ake i nga korero o te pakanga e hau mai ra i Haina, me te whatitiri e tuki ana ki nga wahi katoa o te ao. He pakanga nui te pakanga a te Ingarahi raua ko te Poa ki tetahi ahua titiro, ehara i te mea mo te putanga o te toa o tetahi o tetahi, mo nga hua ranei ki a Ingarangi o tana raupatu, engari mo te ohonga o te ngakau o Ingarangi me ana tamariki i hohoro ai te whakakotahi kia whaiti tona whanau ki te hapai tahi i tona mana me ana tikanga.

Otira ko tenei pakanga ka huaranga mai nei ki Haina he nui ake, he maha ana toronga e pa ai ki ia iwi, ki ia iwi o te ao.

E mahara ana au mo te kupu o Nga Karapiture e mea ra, "Ko te wahi i te tupapaku, ko reira nga ekara hui ai." Tohungia ake e te ngakau ko Haina te tupapaku, ko nga iwi nunui ka hui nei ki te takitaki i o ratou mate i te kohuru a te Hainamana me ki he ekara. E tino tika ai tenei tautapa me whakaaro ake ki nga tohu o nga iwi nunui o te ao nei. Ko te Wiwi he ekara tona tohu, he pera ano to te Tiamana, to Ruhia, to Marikena, to Ahitiria. Na mo te tupapaku nei, ko Haina te tino tupapaku o roto i nga iwi, ka tata tenei ki te 700 ana tau e moe ana. Ko ana tikanga mo nga whakahaere o te ture, o te tinari tangata, o te whenua, o te whakapono, i whakapumautia i taua wa kihai hoki i whakakorikoria a taea noatia mai nga ra i whakaeke ai nga iwi o Uropi, e kua nei he pakeha, ki ona rohe. I whakamatau nga iwi nunui o Uropi, ara o te hauauru, ki te whakakorikori i nga tikanga o Haina, i nga tikanga kua takoto maro ra mo nga whakatupuranga maha noa atu, i nga tikanga e hapainga ana e te whia rau e rima tekau miriona (450,000,000) tangata, o te iwi kotahi, o te whakapono kotahi. Ka tutaki he ahua whakapono ki tetahi ahua whakapono, ka whakaeke he kai-kauwhau o te Rongo Pai o ia hahi o ia hahi, o ia iwi o ia iwi, tace, wahine, ki te whenua o te Hainamana, e wehewehe ana i runga i te ahua o o ratou hahi, otira e kotahi ana i runga i te whai kia kite te Hainamana i te marama i te tika, o te Rongo Pai o Ihu Karaiti. Ka maha nga tukinotanga i nga kai-kauwhau o te Rongo Pai, nga whakatanga, nga kohurutanga: ka tokomaha o te hunga tapu, o te hunga manawanui, kua tuku i o ratou tinana hei whakabere, hei whakawairaka i nga tabataba awa

o Haina, kia tupu ai te whakapono tika a muri ake nei, a te wa e pai ai te Atua ki te whakangawari i nga ngakau o nga iwi e noho nei i roto i te pouritanga.

Ka tutaki he ahua kawanatanga ki tetahi ahua kawanatanga, he ahua ture ki te ahua ture, he huarahi mahi moni ki te huarahi mahi moni, me era atu tikanga huhua a nga iwi, ka pipiri ka papatu. E mea atu ana nga iwi o te hauauru "Mahia he huarahi rerewe, he tima, he manaua, he ope hoia, he pu, kia penei a nga iwi pakeha: tahuri mai ki te hokohoko i a koutou taonga ki nga iwi e hiabhi mai nei, a ma koutou e whakawhiti ki nga taonga papai o waho nei. Titiro mai ki te ahua o te ao inaianei, e mea ana nga iwi kia kotahi, e toro nei ona waea kawē korero i raro i te moana, i runga i te mata o te whenua, me te tatua e whiti: ana i te ao: nga rerewe e wharoro ra i nga iwi, i nga mania: nga tima e whakawhitiwhiti nei i nga moana, e whakakotahi ana i nga tikanga a nga iwi kia whai i te ture kotahi, kia takoto i runga i te kaupapa kotahi."

He pono he hori kau te hora i te kuperaga i te tirohanga a tetahi manu. I tahangai te takoto atu o nga kupu whakapaipai a nga iwi. He ngakau mure e ano to te Hainamana ki te titiro mai, e kinakitia ara te aroha ki a ia ki te ngakau apo, ki te whakaparabako, ko nga take i whakakorapaina e a ratou mahi puhakehae. I tonoa e nga iwi kia whakapuaratia nga awa me nga taone o te taha marena ki nga tima ki nga kai heko tanga, a he mea whawhai ra ano i puare ai. Na ka matatau haere te Hainamana ki te pai o nga tikanga o te hauauru, ki te puta o nga hiabhi mahi moni i raro i nga ture pakeha, ka timata tona kurapa, tona tere haere ki nga whenua o waho. He aha te kupu mai a nga iwi? Ka tutakina mai nga huarahi ki era whenua, ka meatia ma te utu ra ano a te Hainamana i tetahi moni nui ki nga kawanatanga o nga iwi ka ahei ai ia te u ki uta ki o ratou whenua. Ko te take nui he wehi, a he whakaparabako: he wehi i te mohi tangi ki to te Hainamana ahua, he tangata puku mahi, e taea ana e ia nga mahi korore nei e taea e te pakeha, he iti te kai me te mo i e pau i nga hiabhi o tona tinana, a mehua ka tauwhainga raua ko te kai mahi pakeha e kore tenei e ora i a ia, he ngawari mo tana u'u e tono ai, he kore noa e wetiwei mai i te paru me era atu mea e whakahaehae ana i te pakeha. Na, he whakaparabako: he whakaparabako mo te paru o te Hainamana, mo te rere ke noa iho o

tona waihanga. Ko taua ko te iwi Maori he iwi kuware rawa iho i te Hainamana, oira ki nga iwi pakeha nei kei runga noa ake taua, kaore he wetiwheti perei he whakaparahako ranei. E huaina ara te pakeha he iwi ma (white): ko te Hainamana he kowhai (yellow). Me whakarite penei ake e mata-ma mai ai nga hoa ina korero iho i nga kupu nei, e wehi ana te ma i te kowhai. Pania te ma ki te kowhai, ka riro i te kowhai te kaha. Pania te kowhai ki te ma, ka ngaro te ma. Tena kiia he whero he tohu mo nga iwi pakeha nei. Ki te whakanaua e koe te whero me te kowhai ka puta mai he tuhi paruparu, ta-one-one noa iho. Waihoki e ai te korero a etahi pakeha matau, ki te korikori tenei 450,000,000 tangata ka hopu ki nga tikanga, ki nga rakau patu a nga iwi pakeha, ka tahuri te ao nei. Kaore he whenua hei haerenga ma tera ma o tiri tuauriuri whaioio. Ka kerekere te kai, te tangata, te whenua.

Na, mo te ugakau apo o nga iwi: kua whakateteka noa atu a Rurua ki te pito ki te raki o Haina, a kua riro i a ia. I whawhai te Tiapanihi ki te Hainamana i te tau 1894—1895, a, mei kore te whakakorikori a te Wiwi raua ko te Rurua kua riro he wahi o Haina i te rau o te patu. Kei te kai kinikini te Wiwi, te Tiapania, te Ingarihi, i te taha mona o Haina hei turanga wae-wae mona, mona, e tutata ai ki te hekohoko taonga i te Hainamana. Kua eke te tauraha a Ingaringi ki te pito whaka-te-tonga o taua whenua ina tae ki te wa e roherohoa ai te Rehe Potae o Haina ki waenganui i nga iwi pakeha. Ki te tono moni te kawanatanga o Haina i nga iwi pakeha ka whao tera ka riro mana, mana te moni nui, kia nui ai tona mana ki runga ki te kawanatanga o Haina. I whanau mai i runga i te ngakau apo te puhahae me te kino o nga iwi ki a ratou ano.

Ko te wahi tenei i kua ake ai i te tinatanga o te korero nei, he nui ake tenei pakanga i te Poa raua ko te Ingarihi. Me whakawhaihi mai taua kupu kia mau ai i nga hoa i roto i nga putanga korero i muri ake nei. E nui ana te pakanga hou nei, ko nga take:

(a). He tino papatutanga tenei no etahi tikanga nunui: no te tikanga a te hauauru kia orite te hikoi whakamua a nga iwi o te ao i runga i nga tikanga papai e kiia nei ko te Whakapono Karaitiana te kaupapa; no te tikanga a te Hainamana kia waiho ratou kia moe ana i runga i nga tikanga a o ratou tupuna, kia penei ai te ao i te wai e whakarepo nei ka pirau i te kore wai hou e rere

ana mai ki roto i te kore putanga atu hoki ki waho.

(b). Kua huihui nga iwi nunui katoa o te ao ki te hapui i ta ratou tikanga, a i te mea e anga nui atu ana ki te Hainamana te pakanga ka mau tena kotahitanga.

(c). Tera ano e whai koha te ngakau apo raua ko te puhahae i muri iho; kia takoto te tupapaku i te whenua ka wehewehe ai nga ekara, tena ki te kuhu i a ia, i a ia. E kore ia nei e papatu, e ngangau, e tahuri ki te haehae i a ratou ano, ko wai hoki te tauhou ki nga manu whakamoho o te rangi, ki nga kuri ngau kino o te koraha. Ma tatou e whakaaro a muri o tenei kupu. Mehemea ka papatu ana nga iwi nunui o te ao nei ki a ratou ano, ka aha te ao nei?

Tena kei a tatou pepa Maori nei te roanga atu o nga korero, o nga whakatakinga i te pakanga nei. Mehemea pea au ko tetahi o nga poropiti maori o nga ra o mua ake tata nei kua nui ake taku reo ki te whakapauaki i etahi kupu taurua hei miharo ma te Motu. Ko te he kaore taku hoa Etita o Te Pihiharaurua nei e whakane kia tinhangatia nga iwi o te Motu nei: ko au e mea ake ana moumou enei korero papai ka mate whakaroto nei. E ki ana ko Waikato, "Kia ora! Ae: kia pena!"

HE PANUITANGA.

Ki te Etita o Te Pihiharaurua,

E hoa, tena koe!

Tenei etahi kupu torutoru nei ka tukua atu mau e kuhu atu ki roto ki nga parirau o ta tatou manu, hei huri ki nga hoa, tuakana, teina, tamaiki, mokopuna.

I tu he huihuinga ma matou i te 16 o nga ra o te marama nei, he whiriwhiri kia tu he Kiribimete ki te Kuri-a Tuatai a te Tihema e haere ake nei, he whakaaro ki te "Poho o Materoa," whare runanga, e tu nei i te Kuri-a-Tua ai, a, whakaaetia ana e taua huihuinga.

Tera ano e tukua nga whakaaturanga po-whiri, a enei marama e tu mai nei.

Heoi ano,

HA NOA WHAKATERE.

" HAPI KINIHA.

Turanganui, Akuhata.

TE ORANGA TONUTANGA.

Wahi III.

"Tukua kia tika ta matou whakarongo atu, ta matou korero, whakaaro, ako i ana kupu."

I. *He aha te oranga tonutanga?* Ko te matauranga ki te Atua, ki a Ihu Karaiti ano hoki. (Hoa. xvii. 3.)

II. *A hea te tangata whiwhi ai ki te Oranga Tonutanga?* A naianei ano. Ko te wa ano e whakapono ai te tangata ki a te Karaiti, ko tona whitinga atu ano tena i te mate ki te ora. (Hoa. v. 24. Tirohia Nama 27.)

III. *Me aha e whiwhi ai te tangata ki te oranga tonutanga?* Ma te whakapono anake. E tino tautokona ana tenei whakahoki e te Karaiti.

IV. *He aha te Whakapono?* Ko te whakawhirinaki o tetahi tangata ki tetahi tangata. Ehara te whakapono i te mea kaha ki te kimi, ki te mahi; no te ngakau, kaore e kitea e te kanohi, kaore ona tinana.

V. *He aha te whakapono e ora ai te tangata?* "He whakaetanga ki a te Karaiti hei kai-whakaora, he whakawhirinakitanga ki a ia." He rite tonu te whakapono ki te tangata nei ano ki te whakapono ki a te Karaiti, heoi ano te rerenga ketanga ko te hunga e whakapono-hia ana, he tangata tetahi he Atua tetahi, he kaha kore tetahi he tino kaha tetahi. (Rom. x. 10. Tirohia Nama 28.)

VI. *Me aha e kore ai te tangata e whiwhi ki te Oranga Tonutanga?* He maha nga huarahi e whakaorohia ana e te tangata hei kawae i a ia ki te pa o te oranga tonutanga, otira kotahi ano ta te Atua huarahi i whakarite ai, ara ko te Karaiti. "Ko ahau te huarahi, te pono me te ora; e kore rawa tetahi tangata e haere ake ki te Matua ki te kahore ahau." (Hoa. xiv. 6.) "He huarahi ano tera e tika ana ki ta te tangata titiro; tona mutunga ia ko nga huarahi ki te mate." (Whitau. xiv. 12.)

(i). E kore te tangata e ora i tona tika ake. Ko o te tangata painga kua paru katoa i te hara, kahore hoki he tangata tika, kahore kia kotahi, po... kore rawa. (Rom. iii. 10-12, 23.) Nui ke atu nga kino o te tangata i ona painga, a ko ona tika katoa he mea weriweri ki ta te Atua titiro mai. "Matou katoa ia kei te mea pake te rite, a matou tika katoa me te mea he kakahu rukenga." (Iha. ixiv. 6.) Mehemea ma te tika o te tangata ia e ora ai, kaati e kore e rite tonu te oranga mo nga tangata katoa,

no te mea kaore i rite tonu te tika o te tangata, ko etahi i pai ake i etahi, ko etahi i tino pai rawa. Tera pea e poto te oranga o nga mea kaore i tino nui to ratou na tika, a, e tino roa rawa te oranga o nga mea tino tika, hei te paunga pea o nga tika ka porowhika ki te reinga. Ko nga kakahu marena ehara i te mea no nga manuhiri ake, engari he mea homai na te rangatira o te marena. Waihoki te tika hei uhi i a tatou e maia ai tatou ki te tu ki te aroaro o Ihowa ko te tika o te Karaiti i runga i tona matenga mo te hunga hara. "Tera hoki kihai nei i matau ki te hara (ara a te Karaiti) meinga ana ia hei hara mo tatou; kia meinga ai tatou ko te tika o te Atua i roto i a ia." (2 Kri. v. 21.) "Te tika mo te he....." (1 Pit. iii. 18.) Ki te paunatia nga painga katoa o te tangata me ona kinonga katoa ano hoki, me he kohatu e toremi ana ki te moana te hekenga o te pito ki ora kinonga, heoi ano te mea e piki ai ma te noho o te Karaiti ki te pito ki nga painga. E te hoa kei whakamanamana ki ou ake painga hei whakaora i a koe, kei taupapahake koe.

(2). E kore te tangata e ora i ana mahi. "Ehara i nga mahi, kei whakamanamana te tangata, (engari na te whakapono anake)." (Eph. ii. 8, 9.) Mehemea ma nga mahi e ora ai te tangata tera ia e whakamanamana a tona taenga ki te rangi, e mea: "E au pai ki te mahi penei pera, na e noho nei au i te rangi?" Tirohia Rom. iv. 4, 5. 2 Tim. i. 9. Tai. iii. 5.

(3). E kore te tangata e ora i te puritanga i nga ture, no te mea kaore he tangata kotahi i te ao nei e taea ana te pupuri nga ture katoa a te Atua. "Ki te mau hoki te ture katoa i tetahi tangata, a ka kotahi ano te mea e tutuki ai ia, kua he ia ki te katoa." (Hem. ii. 10. Tirohia Kar. iii. 10-13.) Kei parau te tangata ki te whakaaro i roto i tona ngakau ka taea e ia te pupuri nga ture kia rite ki ta te Atua i whakatakoto ai. Otira na te Karaiti i whakarite te ture mo te hunga e whakapono ana ki a ia; ko ia i kanga e te ture mo tatou. (Kar. iii. 13. Tirohia Rom. x. 4.) Kaore kau he mahi ma te tangata e ora ai ia, kaore e taea e ia te utu te oranga tonutanga, heoi ano tana he whakapono anake. Ko te oranga tonutanga he mea e homai noa ana e te Atua, heoi ano ta te tangata ko te tango. Tirohia Rom. vi. 23; Eph. ii. 8; Hoa. iv. 10; Whkit. xxii. 17.

VII. *Te wahi mo nga mahi.* Otira kua te tangata e pohehe i te mea ehara ma tona tika ake ma ana mahi ma tana pupuri ranei i te ture ia e ora ai, kia noho tonu ia i roto i te hara. Mehemea he whakapono tika to te tangata, he whakapono i kiia ra e Paora, "e mahi ana i runga i te aroha," (Kar. v. 6.) e kore e hapa

tona whai ki te mahi ki te Atua, tona papari i ana ture, ehara i te mea kia ora ai ia, engari na te mea kua whakaorangia ia, na te mea e akiakina ana ia e te aroha o te Karaiti i mate nei mona. (Tirohia 2 Kri. v. 14, 15. Hoa. xv. 14.) Ko te mahi atu ki te Atua he kume-nga na te aroha, ma tenei ka muna ai ara ture (1 Hoa. v. 3). "E aroha ana tatou ki a ia, no te mea ko ia kua aroha ki a tatou i te tuatahi." (1 Hoa. iv. 19.)

VII. *Te tino Oranga Tonutanga* ehara i te mea ko te taenga ki te rangi, a ko te honeatanga mai i te reinga, engari ko te whakaorangia o te wairua o te tangata e rewa ake ai ia ki rurga o nga hiahia, o nga mahi a te kikokiko, a te ao, a te rewe a. Kua toa ia ki te hara ki te kaha o te hara, kua mutu tonu punga-tanga ki te hara. Tirohia Rom. vi. 11-14. I mea a te Karaiti: "I haere mai ahau kia whiwhi ai ratou ki te ora, i a, tona nui noa atu." (Hoa. x. 10.)

Ko nga mea kua rite i te Atua hei whakanui i te oranga tonutanga o te tangata: -

- (1). Ko te korero ko te ako i tana Kupu. 1 Pit. ii. 2; Hoa. vi. 63; Her. xv. 16.
- (2). Ko te Inoi. 1 Teh. v. 17; Wai. Iv. 17; Rom. xii. 12.
- (3). Ko te Hapa a te Ariki, ma reira hoki "ka whai kaha ai, ka whai manawa ai o tatou wairua." Tirohia Hoa. vi. 53.
- (4). Ko te Wairua Tapu, hei whakatapu, hei whakakaha i te tangata, ina tapaea atu te ngakau me nga wahi katoa o te tangata kia nohoia e ia. Tirohia Rom. xii. 1; Kar. v. 22, 23.

(*Ko te mutunga.*)

1. E hoa, kua tino whakamaramatia te Oranga Tonutanga ki a koe, kaati whakaaro iho ki a koe ano ki tou wairua hoki, me era e titiro ana ki tau taurua. Kei whakaparahako koe ki te aroha noa o te Atua, kua e kohuru i a koe ano, kua marama te ora he mea e ngawari ana.

puta ai tenei whakaaro i te Kawanatanga he kaha rawa no te hoko tahae i te waipiro i roto i te Rohe Potae. I te whakanaetanga kia tuwhera a Waikato ki te pakeha i hangaia he ture kia kua e tu he whare hokohoko waipiro ki te Rohe Potae. I kaha, i mana hoki taua ture i nga tau tuatahi, otira i te kaha o te whakanoho o te pakeha ki Waikato ka kaha haere te uru mai o te waipiro, a inaianei ki ta matou rongo, nui atu te waipiro e hokona ana e te pakeha e te Maori, a, e kaha ana hoki te haerangi o te tangata, ano te rite kei nga whenua e watea ana te hoko i te waipiro. He whanua a Waikato e uaua te arai atu i te waipiro, otira i kaha rawa ai he kore kaore e whakakaha i te ture arai atu kei mauria mai he waipiro ki roto o te Rohe Potae. Ki te mea kua urn mai te waipiro ka muna nono iho te hokonga. Otira i tino ngoikore ai te ture he kaha no nga Maori tonu o Waikato ki te tautoko i te hoko tahae i te waipiro. He maha nga tangata kua whiua mo te hoko tahae i te waipiro, he tokomaha hoki o auua tangata he Maori. E poui ana matou mo te tahuri ano o nga Maori ki te patu i te ture i hangaia ra hei oranga mo ratou — i hangaia e te Paremete i runga i te tono a Wahanui me Waikato katoa. Ko ta ratou e whai ai ko te moni — ko te moni tahae — tena ko te painga mo te iwi nui, mo ratou ano hoki, mo a ratou tamariki i muri i a ratou ka whakahaewatia. He nui ano nga pakeha kei te tu ki te Kawanatanga mo te ratou whakaaro ki te whakatuwhera nui i te hoko waipiro ki Waikato. E kore pea te Kawanatanga e whakarongo, i te whakaaro kua rere ke te whakaaro o Waikato inaianei, ara kei te hiahia ki te waipiro. Ki te mate koe e Waikato, na au ano i kimi he mate mou. Whakaahotia a Wahanui ki te whawhai ki tenei taniwha nui ka tukua nei ki roto o Waikato hei whakamamae, hei whakamoti, hei whakamati i te tangata. Otira mehemea ka rite te whakaaro o Waikato ki te arai atu i taua mate kei whakatuturutia ki te ratou whenua, tera ano e taea te pama. He mana ranei to Mabuta? Mehemea he mana, e whakarongohia ranei taua mana e Waikato katoa?

TE HOKO WAIPIRO I TE ROHE POTAE.

TE WHAWHAI KI HAINA.

Kua puta te kupu a te Kawanatanga kia pootitia e nga Maori me nga pakeha kia whakatuturua te hoko waipiro ki roto ki te Rohe Potae o Waikato, kia waiho tonu ranei te ture tawhito kia kati tonu te hoko waipiro. I

Kua ora nga pakeha i Pikini. No Akuhata ano i tae ai te ope a nga mana ki reira ki te tino pa o Haina, ki te pa i noho ai te Eme-

para me nga kai-whakahaere a nga mana nunui o te ao. Ka rima maero te tatanga atu ki Pikini ka okioki te taua, tena koa i te rongonga atu e tangi ana nga repo i roto i te pa, i te whakaaro o nga "Pokiha" kia mate nga pakeha i mua atu o te tapokoranga o te ope whakaora, kaore i moea engari i kokiiritia nga kuwaha huhua o Pikini, he mana ki tena kuwaha ki tena kuwaha. Ahakoa i aubi te Ingarihi i a ratou pu repo nunui, ko ratou tonu te matamua ki te tomo ki roto o te whare o nga pakeha. I whiriwhiria e Tianara Kee-hiri (Gaselee) kia 70 he tangata mana—he Inia katoa. Te pakarutanga o te kuwaha ka whakawhiti ratou i tetahi awa kerī hohonu, te whitinga atu ko te whare tonu o te Ingarihi, ka whati hoki te Hainamana.

I kaha ano te riri, ko te Tiapanihi te iwi i maha rawa nga tupakaku, no te Hainamana ano ia te parekura pakatua. I te urunga o nga mana ki roto o Pikini ka whawhai i nga tiriti, engari ko te kuini kua rere atu ki te tua-whenua me ona kai tiaki e 3000. I puta ano te whakaaro mo te whai i taua kuia nākia, otira i te nui rawa o te whenua tukua atu ana kia haere i tana haere. He nui te hiri o nga pakeha i karapotia i to ratou kitenga i te aoturoa. E 65 katoa o ratou i mate, 160 i taotu. Kua kite ratou i nga korero o te ao katoa mo to ratou kohurutanga, a kei te kata pea.

I te mea kua riro nei a Pikini, a kua oma te Kawanatanga o Haina ki te tua-whenua piri ai, ka pehea ra nga mana? Ka kotikoti pea i ta ratou tohoro? Ka timata pea te hohonu i nga ekara i ta ratou tupakaku! Te mea e wehinga nei kei horoau etahi o nga ekara ka hae etahi, katahi pea ka timata te rapirapi te timotimo te hohonu ki a ratou ano. Kua puta te kupu a Ruhia kia whakarere a Pikini, kia hokihoki ano nga mana ki te taha-tai. Ka raruraru i konei. E mohiotia ana hoki ki te hoki nga mana ka timata ano te kohuru a nga Pokiha. He whakaaro rere ke ta Ruhia. He whai pea kia kino ano te Hainamana kia whai take ai ia hei tangohanga i te whenua mona. Kua puta hoki te kupu a te Ingarihi e kore ia e maunu mai i Pikini. Kua tukua atu ano tetahi ope hoia a te Ingarihi i Inia ki Haina.

TE WHAWHAI KI TARANAWAARA.

Kaore i te tino nui nga rongō o te pakanga ki Awherika; kei te marara haere noa iho te ahua o te riri.

Ko Ti Weti tetahi o nga tino tianara o te Poa, ka maha hoki nga rarunga o te Ingarihi i a ia. I te maunga o Tianara Koroni i a Rapata, ka ora atu ko te wehenga o te Poa i raro i a Ti Weti. I hopukia hoki e ia nga wakana e 40, ki tonu i te kai ma te ope a Rapata. I muri mai nei ka hopukia e ia te tereina kawē kakahu mo te ope a Rapata, tahuna ake nga kakahu ki te ahi. He tokomaha o te Ingarihi i riro herehere i a ia. Whakamoho ai tana haere, ka kitea e ia te wahi ngoikore o te ope a te Ingarihi, ka whakaeke ki reira.

I tino whai a Rapata kia mau taua tangata i tonoa hoki e ia a Rore Kitini ratou ko Tianara Metuene me Tianara Mahona ki te hopu. Tekau ma rima maero te tatanga atu o Kitini ka oma a Ti Weti me tana ope; katahi ka whai. Whai noa, kaore i mau, ahakoa i whiriwhiria e Kitini ko nga tino hoio anake mo tana ope. Te take i kore ai e mau he mohio no te Poa ki ona kopikopikotanga, na reira ka haere tonu i te po, ko te Ingarihi ia hoi te awatea anake ka haere, ara i to ratou tauhou ki taua whenua. I tukutukua katoatia e Ti Wete ana herehere kia mama ai ia te haere. I mea a Rapata ahakoa kaore a Ti Weti i mau otira ko tana ope kua pakaru, ko ana pu repo kua tanumia; e 300 ano nga tangata kei a ia inaianei, kua kore tona kaha.

Ko Tianara Para anake te tangata e arangaranga ana te ingoa i enei ra. I te horonga o Piritoria ka hanga pa te Poa ki Makatoopu. Ka tonoa e Rapata ko Tianara Pura ki reira.

Kaore i roa ka horo; ka oma ano te Poa, noho rawa atu i Rairenapaaka, ki reira ano hanga pa ai. He tino pa kaha tenei, otira kaore i tu i a Pura, ahakoa i kaha te whawhaitanga. I rai-taritia tonu nei ka karapotia a Tianara Pura e nga mano o te Poa ki roto ki tetahi wharua me te pupuhi ano nga pu repo a te Poa. I te po haere atu ana a Pura. Kei roto ratou ko taua ope i te pa o te Poa i Rairenapaaka e noho ana inaianei; ka riro te Poa kei te rapu pa kaha mona.

I te whakawakanga o Katana, (te tangata naana te whakaaro mo te hopu i a Rapata), i whakataua ia kia whakamatea. Kua puhia.

Kua tae a Kurutia kei Terakoa Pei, he whenua no te Poriki. E oma ana pea ki Iurōpi. E kore te Ingarihi e kaha ki te hopu i a ia i reira, he ture na nga iwi nunui.

MEIHA-TIANARA PATENE-PAWERA.

No te tau 1857 ka whanau a Patene-Pawera ki Ingarangi; kua 43 ona tau inaianei. Ko tona papa he mini'a, ko ona tuakana kei nga mahi nunui katoa. He maha nga tau i mahi hoi'a ai ia ki Inia. I te paahatanga o te whawhai ki Taranawaara ko ia tonu tetahi o nga apihia nunui i Awhe-rika. I rongonui ai a Patene-Pawera—i tino rongonui ai—na tona kaha ki te pupuri i Mawhekingi kei riro i te Paa. Kua panuitia e matou nga korero mo te whakapaenga o tenei taone i tu noa atu nei i te takiwa, he ruarua noa nei nga hoi'a na ratou i pupu i. I tu ai na te manawanui o Patene-Pawera. E kiia ana iti noa iho te moe a taua tangata i te wa e whakapaea ana a Mawhekingi. Puta mai ra ki waho, kei te whawhai tonu a Pawera kaore ana okioki. He tangata ngahau, he tangata kakama, he tangata tino toa. Apopo pea ia eke ai ki te turanga tino tiketike o te hoi'a. Ko tetahi o nga tino painga ki te Ingarahi o tenei whawhai ko te whakaakora i nga hoi'a me nga apihia tai-tamariki ki te riri, mo nga ra o muri nei. Ko te heramana ki te moana retireti ai, ko te hoi'a ki uta atu-tu ai.

HE WHAWHAI MO TE PONO MO TE TIKA.

Ko etahi enei o nga kupu a Miki Ruhi te tuahine o te Pirimia o Keopa Koroni, te tangata i tautoko nei i te Paa, ahakoa kei raro ia i te mana o Ingarangi. I rere ke nga whakaaro o tona tuahine i ona. I mea taua wahine:—

“Mehemea he whawhai mo te Atua o nga Muno, mehemea he whawhai mo te pono mo te tika, mo te pechi i te tukino i te he, mo te whakaora i tetahi iwi (maori) kaore nei e kaha ki te whakaora i a ratou ano, kua tae nei te reo o o ratou mamaetanga ki te rangi, a heke iho ana te Ariki ki te whakaora,—ko taua whawhai tenei.

I raro i te mana o Taranawaara e ungutu tonu ana te kohuru,—kohuru a te ture, kohuru whakahawe, kohuru a-ringa, i te iwi mangumangu kahore nei e ahei te tu o te ringa ki te karo i te patu, i roto i waho ranei a Taranawaara, ano kahore kua he kai-whakara mo ratou, a katahi ano. Ki te tangata

aroa ki te tika i matakaitaki ki enei tukinotanga, i rite ki tetahi moemoea kino rawa. Ahakoa i enei tau o te maramatanga, i te whenua e ubia nei tetahi pito e te kara a Ingarangi, e tukinotia ana tetahi iwi e tetahi iwi, i runga i nga ture i nga tikanga, he tukino tino kaha rawa, me te mohio iho o te ngakau kei te kohurutia noatia iho tetahi iwi ngoikore a ehara i te mea na te iwi whakapono-kore, engari na tetahi o nga iwi e mea nei he Karaitiara ratou, na te iwi e whakamanamana nei ma te ratou kaha ki te whakapono, e tapuhi nei i te Paipera, e inoi tonu nei ki te Atua, otira e kohuru kino ana i nga maori i te wa o te whawhai i te wa o te rangimarie, kahore rawa nei i penei nga kinonga o nga iwi mohoa o tenei whenua ki nga pakeha i nga wa o te pakanga—katahi ano taru aroha.”

TE UTU O TE WUURU.

He pukapuka mai tenei na te wehenga o te Peeke o Niu Tireni i Ranana, Ingarangi.

Ranana, Hune 27th, 1900.

Kaore ano i hoki ake te ahua o te utu o te wuuru engari kei te tohuhu haere tonu atu, a kaore rawa e kitea ake he painga i tenei wa. Ko te wuuru marino te mea kua tino tohuhu rawa, engari ano te korohi purere e ahua pumau tonu ara te utu. He tokomaha nga tangata i aitia i te kaha o ta ratou hokonga wuuru i te raumati ka taha nei, i te mea e hui ana te utu ki Ingarangi. Katahi ano te tau i penei rawa ai te hokinga o te utu o tenei taonga. Kaore nga tangata hoko wuuru i te mohio me pupuri ranei a ratou wuuru kia taria te ahua o te makete, me tuku ranei ki te hoko inaianei kei tino heke rawa a muri ake nei. Kaore e kitea atu te aroaro whenua. Otira he taonga tipua te wuuru, kaore e mahiotia tonu wa e piki ai e heke ai nga utu.

KO NGU UTU ENEI INAIANEI:—

<i>Marino horoi</i>	<i>1s. 10d. a runga, 1s. 3d. a raro.</i>
<i>kiriri</i>	<i>1s. 1d. 7d.</i>
<i>pihihi</i>	<i>1s. 8d. 5d.</i>
<i>Korohi purere horoi</i>	<i>1s. 7d. a runga 6d. a raro.</i>
<i>kiriri</i>	<i>1s. 0d. 5d.</i>
<i>reme</i>	<i>10d. 6d.</i>
<i>pihihi</i>	<i>9d. 4d.</i>

Kei te nolo tatari tonu matou ki te pikinga o nga utu o te wuuru. Tera ano e panuitia e matou nga rongu e tae mai i roto i nga ra e tu mai nei, e mohio ana hoki ka tata te wa e rere ai te kuti i runga i te hipi.

Kei te maharahara ake ki te marangai o Akuhata mo te taonga nei mo te reme, ka pari te iha.

TE AITUA KI MOTU.

Ki te Etita o Te Pipiwharaura,

E hoa, tena koe!

Mau e uta atu ki runga ki nga parirau o Te Pipiwharaura enei korero e mau ake nei, hei kawe atu ki nga iwi katoa o Ao-tea-roa me Te Waipounamu.

Tenei tetahi parekura nui o Te Whanau-a-Apanui, ko nga tamariki o te Kura i Omaio kua mate, i tahuri ki te awa o Motu.

No te ahiahi o te Paraire, te toru o nga ra o Akubata, ka hokihoki mai aua tamariki ki o ratou matua i Maraenui nei. E ono maero o Maraenui ki Omaio, hei aha ki te aroha ki nga matua naana i kawe mai!

I te Ratapu, te 5 o nga ra, i muri o te parakuihi ka hokihoki katoa aua tamariki ki te ratou kura i Omaio. Ka haere ko Pani Retimana te pakeke hei whakawhiti i aua tamariki i te awa o Motu. Ko te Whai-ora tetahi o nga pakeke i haere; he wahine tenei. Ki te whakaaro i te ratou taenga ki te awa kotahi tonu te whakawhitinga, mehema hoki e rua whakawhitinga kua ora ano etahi. Ko te ratou tokomaha 18, tekau ma ono nga tamariki, tokorua nga pakeke. Ko te waka e 23 putu te roa, e 3 putu te whanui, kaore i tika hei whakawhiti i te 18 i te whakawhitinga kotahi. Kaore i te tino mohiotia nga korero o te aitua nei, i te kore tangata rawa i kite, i te kore morehu hoki hei whakatahi i nga korero. E whakaarotia ana no te whakawhitinga ka tahuri te waka, ka mauria e te au o Motu ki waho ki te moana-nui-a-Kiwa. Tera te pakepoke mai ra i roto i te wai, tenei te noho he atu nei nga pakeke i te kainga.

Neke atu pea i te hawhe maero te tawhiti au o Motu i nga kainga o Maraenui. Kaore e kitea atu i te pouri o te rakau, me te ahua tawhiti atu hoki.

Ko etahi o nga tamariki nei i ma runga i te hoioho, kua riro atu era i mua atu o enei i mate nei, kua tae kei Omaio. Ka tatari mai nga matua whangai o enei kua mate nei i te ahiahi a, a noa te ra. Ka maharaha tonu nga matua whangai o nga tamariki nei e noho mai ra i Omaio, aue, he aha ra te take i roa ai nga tamariki nei? Ka mahara kei te ora. Tenei hoki matou ko nga matua o nga tamariki nei te noho he nei i Maraenui. Ka mahara katoa matua kua tae noa atu nga tamariki ra i te ahiahi o te Ratapu ki Omaio: kaore, tera te moe mai ra i te moenga kino, i te anauau, i te matao, na wai te kainga o te ika i ki atu hei moenga mo te Kahurangi?

I te ata o te Mane, te 6 o nga ra, ka tae mai nga tangata o te rawhiti, ka korero: "Kaore ano nga tamariki nei kia tae ake ki te rawhiti,

kei te ngaro katoa aua tamariki." I konei ka ahua takahuirangi to ngati-maua marae. Ko te mahi a te Whanau-a-Apanui e noho nei he banga i tetahi whare nui. Katahi ka haere ko etahi o nga matua o nga tamariki nei ki te titiro i te ngutuawa o Motu, ko Te Mate Rangatira (he wahine) me Arapeta Erneti Tike-tikeirangi. Ka tae atu ki te awa ka haere ki te titiro i te tauanga o te waka. Tae rawa atu kua ngaro te waka, katahi ka oma ki tatahi. Ko Te Mate Rangatira i tere i mua i a Arapeta. Rokobanga atu e te wahine ra e pae ana ko tetahi tonu o ana tamariki, ko Peeti te ingoa, he taane ka whitu tau. Ka aue haere atu te wahine ra, ka hinga tapapa iho ki runga ki tana tamaiti tangi ai. Ka oma atu a Arapeta ka tae atu ki te wahine ra e tangi ana, ka oma ki tetahi wahi o te one. Rokobanga atu e pae ana tetahi ko Kereopa te ingoa, he taane ka 13 nga tau. Ka haria e ia ki te taha o te wahine ra, ka oma ano ia ki te kimi i etahi. Rokobanga atu e pae ana tetahi ko Makare te ingoa, he wahine e, ka 7 tau; ngaro atu ki te moana tekau ma rima. Ka kitea atu e ngati-maua e powhiri mai ana, katahi ka mohiotia atu kua mate. Ka timata te aue haere o te taane, o te wahine, o te tamariki, i te akau. Kua kore i mohiotia te ahua o te tangata i taua ra. Kua porangi katoa te ahua, kua pokaikaha noa iho.

Katahi ka mauria mai nga tamariki ra, ka takoto i runga i te atamira i te roro o te whare nui, o te 'Poho o Apanui.' Ka rangona i konei he aue nui no te iwi katoa, he tangi pokaikaha i nga wahi katoa o te marae o Apanui. A, kia kua ianei e hika ma e auatia te mate whakahirahira, tenei parekura nui whakarahara! Ko wai ka kite i tenei ahua mate!

"Takoto mai e hika ma e... i roto i te whare kino, i te whare pouri, i te whare o Tangaroa. Ko wai ka mohio atu i nga whakaaro a nga rangatira nui o ena iwi—o Ururoa, o Tamure, o Takiari, o te tini noa atu o nga iwi o te moana. Anei ke te whare hei tirahatanga mo kontou e hika ma, ko te poho o to kontou tipuna o Apanui."

I te Taite, te 9 o nga ra, ka pae mai tokorua, ko Pani Retimana (ko te kai-whakawhiti i aua tamariki), ka 26 nga tau, ko Tawhi Arapeta, he kotiro ka 6 tau. Ka mauria mai ano enei ki te roro o te 'Poho o Apanui,' ki te taha o era e takoto mai ra i runga i te atamira, ko Pani Retimana ia he mea wehe atu ki te whanga takoto noa atu ai. Kotahi haora e ngurunguru iho ana te wahine ka haria atu ki te nehū.

I te Hatarei, te 11 o nga ra, ka pae mai tokorua, ko Mere Heni Te Waewae, he kotiro

ka 13 tau, i pae ki Wai-o-mahau; ko Paora Arapeta Erueti, ka 5 tau, i pae ki te Ana-o-Hine-te-kahu: ko Mihi Arapeta Erueti, ka 12 tau, i pae ki Hanea i Torere, tekau ma rua maero te tawhiti atu i Motu.

I te Ratapu, te 12 o nga ra, ka pae mai kotahi, ko Iritana Mita, ka 12 tau, i pae ano ki Torere. Ki te whakaaro i runga pea enei i te waka e tapapa ana, inahoki i pae ano te waka ki Torere.

Hui katoa enei kua pae mai nei ki uta tokoiwa, tokoiwa ano hoki e ngaro ana ki te moana. Kei te kimi tonu nga poti weera i waho i te moana, me nga tangata eke hoioho i whakaritea mo uta. Ko enei tamariki he tino rangatira no Te Whanau-a-Apanui, he huihui-nga no nga toto rangatira o nga iwi o Te Tai-rawhiti nei, (haunga hoki a Pani Retimana).

Kotahi te tamaiti i kitea e te tima, o 40 maero ki waho ki te moana.—Etitia.

No te Ratapu, te 12 o nga ra, ka nehua ki te urupa i Omaio, ko Hakarara Pahewa te minita nana i nehu. I tae mai ano to ratou mahita kia kite i te tanumanga o ana tamariki. He nui tona ponri.

Ko nga ingoa enei o nga matua o nga tamariki i mate, me nga ingoa ano o aua tamariki. Ko nga tamariki i tohungia ki te K kua kitea, ko nga mea i tohungia ki te N kei te ngaro tonu ki te moana.

MATUA.	TAMARIKI.	TAU.
Paratene te Waewae	(Mereheni	13 K
	(Tamahou	6 N
Wiremu Hape	(Kereopa	13 K
	(Te Waaka	8 N
Henare Akuhata	(Wiremu	10 N
	(Makere	7 K
Arapeta Tiketikeirangi	(Mihi	12 K
	(Paora	5 K
Te Puke te Kouorehua	(Tupuke	13 N
	(Te Amokura	12 N
Toopi Hamiora	(Te Rutene	9 N
	(Pecti	7 K
Arapeta te Rua	(Tawhi	6 K
	(Akuhata Reweti	12 N
Mita Marino	Iritana	12 K
Pani Retimana	Erina	8 N
(I mate a Pani Retimana)		26 K
Ani Taramea		38 N

Hui katoa tenei parekura tekau ma waru.

Ka tae te rongo o te parekura nei ki nga iwi o te Tai-rawhiti o te Tai-whakararo, kaore i roa ka eke nga iwi nei ki Maraenui. Ka tau nga iwi o te Tai-whakararo ki te marae, ka puta nga iwi o te Tai-rawhiti, ka tae mai ki tera taha o Motu. Katalii ano ka tukua mai te waha o te pu, a nana, mehemea kei Awhe-

rika e pupuhi ana. Tau ana te paoro ki nga maunga. Tau ana te tuii ki te tangata whenua. Kua tae mai hoki te rongo kaore e ora te tangata, he tikanga maori mo tenei tu mate. Ka noho tupato te tangata whenua. Katalii ka whakawhiti. Ka tata mai te ope ra, mau ana te wehi. Ka tu mau i runga o te tohu. E rima rau maua, hui ki a Ngaitai ki a Te Whakatohea. Ka hapainga ta maua ngeri pohiri:—

"E ko te puuru, ko te puuru koa e takataka kia ueuc kia tu tangatanga i te riri. E kore te riri e tae mai ki konei i te ture a te kawana ka pukawautia koa ana te riri. Aha mate kino —mate kino, mate taurekareka pea koe. He mate taua pea koe, e tataia he toroa e hoe ai te moana e ...!"

Ka mutu nga taataa, e tangi ana ka puta a Ngati-Awa, a Ngati-Pukeko. Kei te haere ano a Te Whakatohea a Tuhohe. Nawai i kitea te whenua a, ka ngaro.

He maha nga korero, engari e rua nga take nunui i whakaotia i tenei huihuiinga nui o nga iwi o te Tai-rawhiti nei mo runga i tenei aitua.

I. He tono atu ki te Kawanatanga kia hangaia he piriti mo te awa o Motu, hei tohu whakamaharatanga mo te matenga o enei tamariki.

II. Ko te moana kua whakatapua, timata atu i tenei ra, te 15 o nga ra o Akuhata 1900. Ko te rohe o te tapu, timata i Toka-a-kuku, Waiorore, Te Awanui, Omaio, Whitianga, Motu, Maraenui, Hawai, Torere, Hauriri, ka mutu. Ko nga Maori me nga pakeha i roto i tenei rohe kua rawa e haere ki te hi ika i te moana, ki te mahi kuku ranei, kina, pupu, paua, me era atu kai o te moana. Ki te takahi tetahi tangata i tenei ture ka whiua ia e te iwi nui katoa. Ma nga rangatiratanga ra ano o te Tai-rawhiti e whakarite te wa e noa ai tenei tapu, katalii ka noa ai a muri ake nei, tetahi wahi anake ranei o tenei rohe, pehea ranei.

Kua tae mai te tangi a te Kawana o te Koroni raua ko tona hoa wahine, me te Pirimia, me nga Minita o te Kawanatanga, i ra-rototia mai i te waea, i te 13 o nga ra o Akuhata, ki nga matua o nga tamariki i mate nei, me te iwi nui tonu o Te Whanau-a-Apanui; na te Honore Minita o te taha Maori na Timi Kara i tuku mai; me te mihi mai hoki a nga apiha o te Tai Whakahaere o nga Kura o Niu Tirenii. Tenei ake te wa e whakahokia ai aua tangi.

Heoi ano,

na to koutou hoa,

na TIMI WAATA RIMINI.

Maraenui, Akuhata 8th, 1900.

WAIHORA.

Ki te Etita o Te PIPIWHARAUAO,

E manu, tena koe.

Mau e whakaatu ki nga Maori me nga pakeha o nga motu e rua nei, o Ao-tea-roa me Te Waipounamu, tenei tetahi roto kei Waihora, e tata ana ki Taumutu, i te takiwa o Kanatipere. Ko taua roto he mea taunaha mai i nga ra o mua na Te Ruahikihiki, i te takiwa i a Ngati-mamoe te mana o te moutere o Te Waipounamu. I whakamatea hoki a Ngati-mamoe e Ngaitahu mo runga i te kohuru a Ngatimamoe i a Manawa, te matua tane o Te Ruahikihiki. Ko te take tena i tino whakangaromia ai te iwi o Ngati-mamoe, a tae noa atu ki Tarere, ki Whenua-uta ara ki Murihiku. Ko te putanga o nga uri mokopuna a Te Ruahikihiki ko te Honore H. K. Taiaroa. Kei te maharatia ka iwa nga whakatupuranga i a Te Ruahikihiki ki a Hori K. Taiaroa.

Ko te rahi o te roto o Waihora e 30 maero te roa, e 25 maero te whanui, nui atu ranei. He ika te kai o tenei roto. He mano, he mano te patiki, te tuna, te inanga me era atu ika, e kore rawa e taea te mahi. He mano tini te manu ki tenei roto, ara te parera, te putakitaki, te pakura, me era atu manu. Ko nga kai e tipu ana i te takutai, he aruhe, he raupo, he rehia, he kauru ara he ti, me era atu kai. Ko nga kai e tipu ana i nga maara o mua, ara nga kai e mahia ana e te tangata, he pora, he taewa, he taro, he kumara. Ko enei nga wahi momona atu inaianei mo nga mahi a te pakeha, ara mo te mahi witi, parei, oti me nga kai katoa a te pakeha.

Ko Waihora anake te roto e mahia ana e te pakeha te ika i nga tau katoa hei tuku ki nga taone katoa o Niu Tireni.

Ko te whakatauki a nga tangata o te iwi o Ngaitahu o mua mo te nui o te kai o Waihora koia tenei: "Ko nga hau ki nga whenua, ko nga kai ki Orariki."

E matauria ana tenei whakatauki puta noa i nga wahi katoa o Te Waipounamu. Ki te kite te tangata i nga tuna, i nga patiki, me era atu kai i haere atu i Taumutu ka whakatauki ratou i te whakatauki e mau i runga ake nei.

Ka mutu aku kupu mo te taha ki te rangatiranga o Waihora, me ona kai e pai ana ki te Iwi Maori.

Tenei ano etahi painga o Waihora kua kitea inaianei. I enei tau e rua kua taha ake nei ka kitea te koura i roto i nga oteone i te tahatahi, i nga tahataha moana, e go maero takutai ka tae mai ki Taumutu. Oira i te kore wai e rere iho ana i runga i te Ruawhenua

hei horoi, kihai rawa i taea te mahi, ara i te kore e ea o te mahi.

No te 4 o nga ra o Mei ka taha nei ka tino kitea nuitia te koura i te roto o Waihora. Ko nga pakeha kua rere-porangi ki te omaoma haere ki te patu pou kereeme ma ratou, a pau ana nga taha o Waihora a ratou pou, me te pou hoki i roto i te moana o Waihora mo nga mahi a nga kaupuke keru koura. Ko nga Maori o Taumutu kihai i mahara ki te whakatu pou ma ratou, no te tuunga tonutanga o nga pou a te pakeha ki nga roro o nga whare, ki roto ki nga patiki, katahi nga Maori ka tu ki te whakatete, hei aha ma te pakeha ka takoto tonu mai. Mau mai ana i tona pou me tona raihana ano ki tona ringa. Kei te haku noa iho te Maori kei te ki 'Ka kino te pakeha.'

Tenei ake te ra e tu ai nga kamupene hoko-hoko i nga hea mo te mahi koura, a e maharatia ana tera e tokomaha nga Maori e tango hea mo ratou. Tena ra e nga tangata Maori me nga taitamariki Maori o nga kareti nunui, kia rawe ki a koutou, whakaputaina to koutou kaha!

Na to hoa,

na TINI KERERI TAIAROA.

Taumutu, Te Waipounamu.

TE PAREMETE.

Te nui o nga moni takoha me era atu moni a te Koroni i te tau 1899 ki te tau 1900 e £5,699,618. Hui katoa nga moni i pau i runga i nga mahi a te Kawanatanga e £5,140,128; toe iho ki roto ki te ringaringa o te Kawanatanga e £605,351! O mua iho a, katahi ano ka taea tenei whaka. E nui ake tenei moni mehemea kaore etahi whakaaro nunui i puta mai ki te Koroni i enei tau.—

Mo te whangai i nga kaumatua . . .	£200,000
Mo nga hoia i Awherika . . .	£258,000
Mo te mate-kai ki Inia) . . .	£10,000.
me te ahi ki Otawa) . . .	
Mo te arai i te mate pupaniki . . .	£5,000.
Mo te ruritanga i nga whenua) . . .	£140,000.
kawanatanga) . . .	

I te nui o te kaha o te Koroni, i te nui hoki o nga moni i takoto noa iho, kua whakaheke te takoha mo nga mea e tino hiahia ana e te tangata. Ko nga mea enei kua whakaititia nga takoha: ti, karani, etahi tu rongoa, kanara, maati. Ko nga mea enei kua kore rawa he takoha: hinu whenua, raihi, tote, kawhi, koko, mihini mahi paamu, mihini mahi koura. Kua ngawari rawa te utu o enei mea.

E rua hereni te hekenga o te utu o te hinu whenua. No te 18 o nga ra o Akubata ka timata tenei ture, engari ko nga tangata hokohoko kei te pupuri tonu ki te utu tawhito, kia pau ra ano nga taonga i riro mai i a ratou i te wa e nui tonu ana te takoha, katahi ka whakaiti ai te utu.

Tetahi mea kua tino tukua te utu ki raro ko te haere i runga i nga rerewe a te Kawanatanga, kotahi pene mo te maero, mo te turanga tuarua. Hei a Hauere e haere ake nei ka kotahi pene ano te utu mo te reta ki te tukua ki roto ki te meera. He tohu ka oia enei no te kaha o te piki haere o te rangatiratanga o Niu Tirenī.

I te whai-korero a te Raiti Honore R. J. Hetana, te Pirimia me te Minita Tiaki i te Koroni, i puta ona whakaaro mo te whakanui i nga hoia o te koroni, i nga pu-repo me era atu mahi hei tiaki i to tatou whenua, i mea hoki ia: "He nui nga tangata o te Iwi Maori e rite ana mo te mau pu. I nga ra i mua ake nei i kito tatou i te tea o te Maori ki te hapai patu, a maanei e hiabhi katoa a a ratou ki te tautoko i te mana o to tatou Kuini atawhai, a i pouri ratou mo to ratou korenga i haere tahi me a tatou tama i roto i nga ope i haere ki Awherika. Kua tae mai te wa e whakawhirinaki ai tatou ki nga Maori kua uru nei ki roto i nga hoia, e whakarithia ai hoki ratou hei wahi tuturu mo te ope a te Kuini." Ki te whakaaro a te Pirimia kia 10,000 hoia mo Niu Tirenī, o tenei 10,000 kia 2000 hoia Maori; te utu katoa ka eke pea ki te £100,000.

(Kua tae mai ki a mato i te reta a Tuhaka Mokena Kohere he whakaatu naana i te hopho o toia ngakau mo te Pire Poari e whakahaeretia nei hei whakahaere i nga toenga whenua o te Maori. Ki tana whakaaro he mato mo te Maori kei roto i taua pire; e kore e taea e matou te ta te roanga atu o tana reta kei waiho ana korero hei tautohetohi i runga i nga parirau o Te Pipiharaoa. I mea a Tuhaka Kohere, "E kore rawa au e pai ma raua tangata e tiaki taku wahine me aku rawa katoa i te mea kei te pai tonu taku whakahaere i aku mea katoa."

I tono ano a Tuhaka Kohere kia whakaturia e matou te tikanga o tetahi kupu pakeha e eke ana ki runga i te Ture Poari: kaore i marauna tonu tubi i taua kupu, otira ki ta matou whakaaro taua kupu ko te *fee-simple*, ara ko te tino mana i raro i te Karauna e whai paanga ai tetahi tangata ki tetahi whenua, e riro ai hoki i a ia te mana whakahaere o taua whenua me ona hua katoa; otira i tetahi wa, mehemea he mea homai te whenua ma tetahi tangata e whakahaere mo tetahi atu

tera ano e uru etahi kupu ki roto i te tiiti hei arai mo te mana motuhake o te kai-whakahaere. Ki te riro i te Poari te whakahaere i nga whenua maori kua whiwhi taua Poari ki te *fee-simple*, tino motuhake aha ranei. Kaore ano kia tino mohi itia.)

E kore pea e taea te pcehi te whakaaro o te Kawanatanga ki te hanga i tetahi ture whakahaere i nga whenua maori; kaati heoi ano te mea tika ko te whakatikatika i taua ture. Kei te akiaki te pakeha kia hohoro te hanga i tetahi ture.—Etita.

PITOPITO KORERO.

Kei te haecere ki nga whenua te kingi o Pahia. I a ia i te whenua o te Wiwi ka puhia kohurutia ia, otira kaore i mate. He aha ra nga he o nga kingi ka whiaia nei e te tangata kia patua? Ka marama i konei te tino tika o nga kupu a Wiremu Hakipia: "E kore e au te takoto a te mahunga mau karau-na."

No te 19 o Akubata nei ka marenatia a Hamiora Hei raua ko Kataraina Rangiua e te Rev. Matenga Waaka, ki te whare-karakia whakairo i Manutuke, Turanganui. Ko Hamiora Hei i whakaakona ki Te Aute, i muri mai ka haere ia ki te Kareti nui i Akarana. E ako ana ia ki te mahi roia, kei roto hoki i te tari roia e mahi ana inaianei. He tamaiti mohio ano a Kataraina Rangiua; he mohio ki te reo Ingarihi, ki te waiata, ki te whakatangi-tangi piana, he m m m rangatira hoki mo Turanga nei. Na Heta te Kani ia i tuku atu.

Hei a Tihema nei tu ai he whakama'akitaki nui ki Otautahi (Christchurch), hei whakamaharatanga mo te tutukitanga o nga tau o tera taone ki te rima tekau. Kua tonu kia tae he ope Maori ki reira ki te ahuaakea, kia tu ai hoki he rechi waka taua. Kei Ao-tea-roa nei he waka. He hui nui rawa tenei.

I tu he hui nui ki Papawai, Wairarapa, i tae mai ai te Kawana, me etahi mema o te Paremete. Te take o tana hui he hoatutanga na te Kawanatanga hei hoari ki a Kanara Pitti o Whakatu, ki a Kapene Tunuiarangi o Wairarapa, ki a Rewhetei Pringle o Pamutana, ki a Tariana-Meiha Kurupo Tareha o Heretaunga. Ehara enei hoari i te tohu toa, (ehara i te pera me nga hoari i tukua ki a Meiha Rapata, ki a Meiha Kēpea, ki a Te Mokena Kohere, ki a Henare Tomoana; na te Kuini era i homai hei tohu mo te *manawanui* mo te *toa*), engari hei whakamaharatanga mo te Taimana Tipiri o Kuini Wikitoria i tae nei he ope hoia o Niu Tirenī, ko enei tangata hoki nga apiha o taua ope hoia.

TE ROPU KARAITIANA O NGĀ TANGATA KARETI.

I tera tau he roa ta matou korero whakamarama mo tenei kotahitanga, ara te Ropu Karaitiana o Te Ao o Ngā Tangata Kareti. Kua eke ki te tekau-ma-tahi nga peka o tenei kotahitanga: (1) Kereti Pirirani (Ingarangi, Kotarani, me Aerani); (2) Amerika, (3) Huitini, Nowei, Tenemaaka; (4) Tiamana; (5) Taake, Kanaana, Ihipa; (6) Inia me Hirona; (7) Ahitereiria me Niu Tirenī; (8) Haina; (9) Tiapani; (10) Awherika ki te Tonga; (11) Wiwi, Horana, Peratiamu, me Huitarani.

Kua eke ki te 55,000 nga tangata kareti, wahine, tane, kua uru ki tenei ropu, ahakoa kaore ano kia rima nga tau o tona whanau-tanga. Ko nga kareti nunui anake e ahei te tapoko, kaore nga kura ririki; ko Te Aute anake te kura Maori o Niu Tirenī kua uru.

Te take o tenei kotahitanga, he pāhere i nga tangata kareti i te ao, he whakakaha i te whakapono i roto i nga kareti, he hapai i te whakapono o o ratou whenua, o te ao katoa hoki. Kua taiawhioia te ao katoa, a ko ona apiha kaore i te iwi kotahi engari kei te ao katoa. Waiho nga kawanatanga o te ao kia ri-riri ana, ko te hunga Karaitiana ia o nga kareti o ia kawanatanga, o ia mana, o ia whenua, kei te pupuri nga ringa, kei te tauhe-rea nga ngakau e te aroha o te Karaiti. Ka rite mo ratou te kupu i kiia e nga tau-tangata mo nga Karaitiana o mua, "Titiro ki te aroha o nga Karaitiana tetahi ki tetahi."

I kororotia ano e matou te tuunga o te hui ki Whakatu i tera tau, a te manga o Niu Tirenī o tenei ope nui, i tae ai etahi o nga tamariki o Te Aute me etahi atu. Kua tu ano te hui tuarua, kotahi rau nga tangata kareti i tae, no Ahitereiria etahi i tae mai. He nui te pai o taua hui. I tono nga kai-whakahaere o taua hui kia tu tetahi tangata ki te whakaatu i te ahua me nga mate e pa ana ki te iwi Maori o Niu Tirenī. I te kore tino Maori i reira ka tu ko Mihi Kiiti o Te Aute ki te whai-korero. I uiui etahi o nga tangata kareti mehemea e watea kia ratou he huarahi e ahei ai ratou te whakaako i te iwi Maori. Ko te pakeha kei te aroha noa mai ki nga wairua o nga Maori, tena ko te Maori kaore i te aro ake; heoi ano ta ratou e tino whakaaro ana ko te oranga anake o tenei ao, mehemea nei e ora tonu ana ratou ake, ake, ake.

Ehara i te mea e 55,000 tonu nga tangata kareti whakapono i te ao, kaore, ko nga mea anake enei kua tuhia nga ingoa. E te iwi, titiro kei te kai-ngakautia te mahi nei te

whakapono e nga tangata matau, te mahi e kore nei e pirangitia e tatou. No wai te he, no te Atua mo tatou ranei, i kore ai tatou e mohio ki te ngahautanga, ki te hari, ki te pai, ki te rangimarie o te whakapono? Kei pohehe tatou kotahi ano te tu o te pakeha o te ao, he penei me a tatou e mohio nei, he tutua, he atua-kore, he reo-kino, he koro-piko ki te moni hei atua mo ratou.

IIE PANUI

Ki te tangata e hiabia ana ki te Rawiri, ki te Himene: he nui noa atu nga pukapuka kei a au inaianei: ko te utu:—

<i>He mea nui, kiri noa,</i>	... 2/6
<i>He mea nui, kiri pai,</i>	... 4/-
<i>He mea paku, kiri noa,</i>	... 1/-
<i>He mea paku, kiri pai,</i>	... 2/6
<i>He mea paku, kiri pai rawa,</i>	3/6

Maku o utu te Pane Kuini hei tuku atu i nga pukapuka ki a koe.

NA H. W. WILLIAMS,

TE RAU, GISBORNE.

1/- Kua pau katoa nga Himene. Ka panuitia ano ina tae mai etahi.

HE TURE TUTURU.

1. Kotahi putanga o Te Pipiwharaura o te marama.
2. Ko te oranga mo te Pepa e rima hereni (5/-) i te tau, me nooti o te Poutapeta me pane ranei.
3. *Ki te pau nga hereni i tetahi tangata i tuku mai ai, ka tikaia tana Pepa ki te awhi where: e rua nga pu.anga pena ka whakamutua te rere alu a te Pepa.*
4. E pai ana kia tukua mai nga korero o ia wahi, o ia wahi o te Moru, engari kei te Euta te tikanga mo te ta i aua korero: kia marama te tuihiti.
5. Me penei te tuihiti waho o nga reta katoa:—

Ki Te Pipiwharaura,
Te Rau, Gisborne.

NGA HUA KAREAO MA TA TATOU MANU.

£1 Mrs Goldsmith. 10/- Mrs. Carroll, Hemi Matenga. 7/- Hemi McDonnell. 5/- Mrs. Fairlie, Wi Rangirangi Nireaha Tamaki, Kaharuru Tuanehu, Kiwai Hiwinui, Matiu Harawira, Tamihana Wairuamata, Kurumoa, Tuparoa Reading Room, Hakopa Kahi, Huta Paaka, Hare Heterewika, Hohepa te Piri, Panipa Waihopi, Kepa Pomare, Hori Korohina, Raniera Tahu, Hare Kawenga, Tautahi Pohatu, Harehare, J. Hardiman, Karaka Tarawhiti, Rawiri Tikahia, Manaaki Areta, W. H. Pehimana. 5/- A. H. Pokai. 2/6 Taiwera Rawiri, Alex. Mackenzie.